

עין הוד: להפוך 'שנור' לאמנות או איך מקימים כפר אמנים?

מחברי המאמר

שולי לינדר ירקוני

נוצר ב-11/21/2010 | עודכן לאחרונה ב-12/12/2012

עין הוד: להפוך 'שנור' לאמנות או איך מקימים כפר אמנים?

רקע

בשנת 1953 נוסד כפר האמנים הראשון בארץ. על היוזמה חתום מרסל ינקו, אמן בעל שם וארכיטקט, שעבד אז באגף התכנון במשרד ראש הממשלה. ינקו השכיל לצרף אליו אמנים ואנשים להגשמת החזון שיש ליצור בארץ אמנות לצד אומנות, כדברי האמנית קליר יניב: "אין פרנסה לאמנים כי אין ארטיזנטי. האמנות שואבת את כוחה מהארטיזנה וזו איננה. לכן יש ליצור אותה". המקום שנבחר תאם את גישת הרומנטית-משהו של מרסל ינקו אל הנוף הארץ ישראלי. לכאורה ניתן להגדיר את התעקשותו של ינקו לא להרוס שכונת ערביות או לקומם את הריסות הכפר הערבי כתפישת שימור חדשנית: התייחסות למכלול ולא למרכיב אחד או שניים של הנוף או המרחב הבנוי. אך כרבים מבני דורו ראה ינקו את חורבות הכפר הערבי רק בהקשר הנופי – הכפר הערבי כמייצג הנוף הישראלי הקדום. הנוף שביקש לשחזר, באמנות ובאומנות, ובשימור המכלול והמרכיבים שלו – אליו שאף לחזור אחרי אלפיים שנות גלות. דרך משקפיים אלה הסתכל על הכפר הנוטש עין חוד בבואו להקים כפר אמנים. מטרת מאמר זה היא לעמוד על המנגנונים שאפשרו את יצירתו של כפר האמנים והתפתחותו בעשור הראשון לקיומו, בהנחה שאין הדבר דומה לכלל מעשה ההתיישבות בארץ באותה עת. כפר האמנים עין הוד שונה מאוד מיישובים אחרים בארץ – בחזונו, בתפקיד שהיה לו באמנות הישראלית, ובמיתוסים ובנרטיבים הרבים שנבנו סביבו. גם סיפור הקמתו יוצא דופן ומיוחד שק זהו כפר שנוסד יש מאין: לא הייתה תנועה מיישבת מאחוריו, הוא לא השתייך למועצה האזורית עד לשנות השמונים; לכן אופן התנהלותו והתפתחותו שונה משל יישובים אחרים בארץ, שהם פרי עבודתם המסודרת של המוסדות והתנועות המיישבות השונות. הרוח החיה והמעצבת את דמותו של הכפר הייתה אמנם של מרסל ינקו, אך מאחוריו עמד איצ'ה ממבש, המוכתר הבלתי מוכתר של הכפר. בכוח החזון של ינקו, הקסם וכשר הביצוע של איצ'ה, התפתח הכפר והגיע למצב היום. החיבור ביניהם הוא שהעניק לכפר את רוחו המיוחדת ואת האווירה הבלתי פורמלית שאפיינה אותו. החל באמנות ה"שנור" כאמצעי לפיתוח הכפר, דרך מסיבות פורים דווקא בפסח, וכלה ביצירת כלים רשמיים ומסודרים לפיתוח כמו גלריה מרכזית, סדנאות, בית ספר לאמנות ועוד. **עין**

חוד, הכפר הערבי

עדויות ראשונות לקיומו של הכפר עין חוד נמצאות ברשימות המסים העות'מניות בראשית המאה ה-16. מאותו שלב התחיל גידול יציב ומתמיד באוכלוסייתו עד שבשנת 1948 נמנו בכפר 720 איש. הכפר לא היה מהגדולים או מהעשירים במיוחד, אך ערב מלחמת העצמאות נחשב לבינוני בגודלו, מבוסס ומגובש מאוד מבחינה חברתית ומשפחתית. על המקור לשם הכפר ישנן כמה אגדות מקומיות. הראשונה קושרת את השם "עין חוד" עם מעין ממנו השקו את הצאן והבהמות בכפר ומשמעותו – מתקן השתייה של הבהמות. לפי סיפור אחר הסיבה היא המיקום הגאוגרפי של הכפר – "עין" הנתונה ב"חוד" הגבעה בין שלוחות גבוהות יותר. עין חוד אכן נמצא במיקום קלסי – על שלוחה מנתקת שוואדיות עמוקים מכל צדדיה, קרוב יחסית אל אדמות מישור חוף הכרמל הפורה, צופה אל מדרונות הכרמל המתאימים לגידול זיתים. גורמים אלה אחראים לרצף יישובי מהתקופה הפרסית עד לתקופה הערבית. בתקופה הצלבנית התקיימה באתר התיישבות שהייתה קשורה למצודת עתלית.

עין חוד היה כפר כיפה טיפוסי. הגרעין ההיסטורי נמצא בראש השלוחה הגבוהה. באזור זה הבתים היו מגובבים וצפופים. עם הזמן גדלו המרווחים בין החצרות והבתים, ונוצרו שכונות מרכזיות על פי ההשתייכות לאחת מארבע החמולות המרכזיות בכפר. עם חדירת המודרניזציה ובעיקר במהלך תקופת המנדט הפכה הבנייה מפוזרת יותר, באיכות אחרת, וירדה קרנה של החצר הפנימית שסביבה חדר המשפחה – החו'ש' - התוצאה המרחבית של הבנייה המסורתית הייתה כפר שנראה מרחוק כאילו חומה מקיפה את שטחו הבנוי. דימוי זה נוצר מכיוון שקירות הבתים והחצרות היו צמודים זה לזה. הבתים הציבוריים בכפר נבנו במהלך המאה העשרים: מסגד, שני בתי ספר – עות'מאני ומנדטורי, ומספר מקאמים, שהיו ידועים בכל האזור בתכונותיהם המיוחדות, שכן עין חוד נחשב בפולקלור המקומי לאחד הכפרים הדתיים והמיסטיים ביותר במרחב. בדומה לשאר הכפרים במרחב גם פרנסתו של עין חוד התבססה בעיקר על הזיתים שניטעו על המדרונות מסביב לכפר. בשנת 1943 נמנו בכפר כ-845 דונם של עצי זית. "חגורת הזיתים" המסורתית של עין חוד הגיעה עד לנחל אורן מצפון ועד לאדמות הכפרים הדרוזיים ממזרח. חלק מהתוצרת נמסך ונמכר כמות שהוא בשוקי חיפה ועכו, וחלק נעצר לשמן בשני בתי הבד שהיו בכפר (שני המבנים קיימים כיום). כל אלה יצרו לבסוף את הנוף האופייני של עין הוד שמרסל ינקו ראה והתאהב בו כל כך בראשית שנות החמישים. הבנייה באבן, הגיבוב והצפיפות, המראה המיוחד של כפר כיפה על רקע הכרמל, ואלמנטים מיוחדים כמו קשתות, אבנים מסותתות בסיתות מיוחד ועצי זית המשתרעים על המדרונות. ערב הכרזת המדינה היה הכפר עין

חוד אמור להיות חלק ממרחב ערבי בתוך המדינה היהודית. בחודשי האביב של 1948 הסתבר שכיבוש האזור יהיה הכרחי. במהלך מאי 1948 התבצעה הפעולה הראשונה לכיבוש הכפר עין חוד. פעולה זו הייתה בגדר "פעולת בדיקה" של הכפר והביצורים. כיבוש הכפר התרחש רק ב-17 ביולי 1948. מאמצע יולי ישבו חילות מצב בחוב הכפרים הערביים של חוף הכרמל – טירה, עין חוד, אלמזאר, סרפנד, כפר לאם, וטנטורה, והחזיקו בכפרים הכבושים עד שיוחלט מה לעשות בשטח. במתקנים הצבאיים הבריטיים שעברו לידי ישראל ישבו יחידות צבאיות בבסיסי התארגנות, ובמשטרת עתלית הוחלט על הקמת מחנה שביים. את כיבוש המרחב חתמה לבסוף "פעולת שוטר", לכיבוש 'המשולש הקטן' (איג'זים, ג'בע ועין רזאל) אז הושלם הרצף הטריטוריאלי בין היישובים שהיו בשליטה יהודית. בסתיו 1948 הפך חוף הכרמל לחלק ממדינת ישראל. מיד אחרי שתמו הקרבות התחיל מצב ביניים שבו הרשויות השונות פעלו מתוקף צוי חיחס, תקופה שבה צרכי הצבא, כמו גם תפיסות ביטחוניות, עיצבו את השימושים השונים במרחב והכתיבו את קצב השינויים. מצב זה הסתיים כבר בראשית שנת 1950 עם התגבשות המסגרות הארגוניות המקומיות כמו "ועד גוש משקי השומרון", על הקיבוצים והמושבים שבתחומו, העיירה טירה והמערך המשטרת-צבאי בתחומי חוף הכרמל. בינתיים נקטה מדינת ישראל בכמה פעולות על מנת להבטיח את הגבולות החדשים של המדינה ואת המצב שמצר בשטח: פעולות צבאיות כמו אבטחת השטח וגיורח מסתננים שניסו לחזור לכפרים שנגנטשו; הרס יזום של בתים בכפרים הנוטשים; תפיסת קרקע ומתקנים לצרכי הצבא או המשטרה; ולבסוף – מפעל התיישבותי גדול שנועד מצד אחד להנציח את השליטה הישראלית בשטח, ומצד שני לתת מענה להמוני העולים החדשים שהתחילו להגיע לארץ במהלך שנות החמישים. אופי ההתיישבות הישראלית היה של התיישבות ביטחונית ועל כן נעשתה בעזרת מנגנונים ממשלתיים, על פי מפתחות מפלגתיים, והתכנון נעשה על ידי מחלקת ההתיישבות. התוצאה של פעולות אלה הייתה יצירת נוף חדש בחוף הכרמל בעל מאפיינים ספציפיים כמו שימוש קרקע מיוחדים, תפוחת יישובים מוגדרת וכדומה.

עין הוד – ניסיונות התיישבות ראשונים

כאמור, מיד בתום מצב הלוחמה פנו המוסדות לתכנון של חבל התיישבותי חדש. במרחב חוף הכרמל הוקמו בין 1948 עד לסוף שנת 1950 מספר רב של יישובים – חלקם הקטן על אתריהם של הכפרים הנוטשים ואחרים על אדמות חקלאיות. הצו המכונן של המועצה האזורית חוף הכרמל ניתן ב-3.5.1951, ובאותה שנה הושלמה תפוחת היישובים שנבנו על מקומם של הכפרים הערביים ואדמותיהם: **"רשימת היישובים העבריים: טירה, עתלית, צפון עתלית, נוה ים, עין כרמל, גבע כרמל, ניר עציון, סרפנד (עין חוד), עין אילה, כרם מהר"ל, הבונים, נחשולים, דאר (טנטורה דיגים), שפיה, בת שלמה, עופר, בית אורן, החותרים, יענות הכרמל, כפר נער דתי ע"ש יוגניט. רשימת הכפרים הערביים: אוספיה, דלית אל כרמל פרדיס, שך אברק. רשימת המעברות: טירה, דרום טירה, עתלית".** בכפר עין חוד היו באותו זמן חורבות מתפוררות, אבל כבר במאי 1949 שלחה מחלקת ההתיישבות קבוצת עולים ראשונה, חברי גרעין צפון אפריקה, להתיישב בשטח הבנוי של הכפר: **"נמצאים במקום 43 איש, מהם 10 עם משפחות וילדים... האנשים עובדים בכרם ובמטע עצי זית".** שמו של היישוב כבר נקרא ברשומות עין הוד. כעבור מספר חודשים הוחלט בסוכנות ובמחלקת ההתיישבות להעביר את הקבוצה לנקודה חדשה. ואת חורבות הכפר הערבי להעביר לידי 'קבוצת אברהם', פליטי גוש עציון. גם הקבוצה הזו לא הייתה אמורה להתגורר בשטח הבנוי של הכפר הערבי אלא באזור שסמוך לכביש חיפה – תל אביב שם העברת התשתיות הייתה זולה ופשוטה יחסית. כך נפרשו כל המושבים של חוף הכרמל לאורך "המרזבה" (האזור שבין רכס הסוכר ממערב לבין הכרמל ממזרח). בשנת 1950 עלה על הקרקע קיבוץ ניר עציון, אך לא במיקום שנקבע לו אלא בראש המדרון.

התכנית להקמת פארק הכרמל

באותן שנים שמחלקת ההתיישבות והמוסדות עסקו ביצירתו של חבל התיישבותי חדש ובארגון המרחב, נעשתה עבודה מקיפה באגף התכנון במשרד הפנים (כבר משנת 1948) לאיתורם של פארקים לאומיים ותכנונם. ההצעה לשטחי הפארקים הלאומיים עובדה על בסיס סקר מקיף וחומר רקע שנאסף מגורמים רבים כמו מפות של שמורות טבע מנדטוריות, מפות סוגי קרקע, "הצעות לרזחוטם של החי" מטעם החברה הזואולוגית. עבודת הסקר נעשתה על ידי האדריכל ברוצקוס, האדריכל מרסל ינקו, ובהשתתפות ד"ר אדלר ואדריכל מ' איזנברג מטעם אגף התכנון, ובשיתוף פעולה עם מדורים אזוריים של האגף. באותה תכנית עלתה ההצעה לגן לאומי בכרמל – "105 אלף דונם שחלק גדול מהם בבעלות המדינה והיתר אדמה נוטשה של כפרים דרוזיים, אדמה יהודית ומנזרים נוצריים". הרעיון היה ליצור שטח מוגן נרחב ובתוכו פארקים מאמצמים. המטרה הייתה שמירת הטבע והנוף עם "רזחוטם לחי ולצמח, שטח טיולים, נוף והבראה החשוב והמרכזי במדינה". במקביל ליצירת פארק הכרמל היה ינקו מעורב גם ביזמות שונות לקידום שימור שטחים ומבנים ערביים שנגנטשו במהלך המלחמה כמו לדוגמה ביפו או בעכו וצפת. בכל השכונות העירוניות שבהן ביקש ינקו להגשים את חזונו לרובע אמנים היו הגורמים הפוליטיים, הכלכליים והדמוגרפיים של ראשית שנות החמישים חזקים ממנו והוא נותר עם החלום. יזמות אחרות להקמת "משכנת אמן" נעשו באותה עת על ידי גורמים אחרים כמו עיריית חיפה או המדור לאמנות בראשותו של משה מוקדי, שדיבר על מקומות שבהם "תאפשר עבודתם של אמנים במנוחה ובתנאים נוחים ובאווירה אמנותית". כאן נוצר החיבור בין מרסל ינקו לכרמל. קולגה של ינקו סיפר לימים שהיה מדובר סיפור אהבה. ינקו ראה את חורבות הכפר הערבי בדרום לניר עציון שכבר עלה על הקרקע ומיד התאהב בשילוב בין החכול של הים והירוק של הכרמל ומבצר עתלית, כל אלה החיו מחדש את השאיפה למצוא לאמנים מקום שבו יוכלו ליצור אמנות ומלאכת מחשבת בהתאם לחזונו.

יש מאין – איך בונים כפר אמנים?

בשנת 1953 הבשילו התנאים להקמת כפר האמנים שעליו חלם ינקו זמן רב. אולי כמו בתנועת דאדא – יצירתו של הכפר היא תוצאה של חלום

שמלאו וחברו כל התנאים להגשמתו, גם אם המפעל נראה בלתי אפשרי בתחילת הדרך. מרסל ינקו, איצ'ה ממבוש וכל מי שהיו מעורבים פעלו בכמה מישורים על מנת להקים כפר אמנים בעין הוד. מבחינה חברתית הדפוס היה של "חבר מביא חבר". במהלך חורף 1953 יצא "קול קורא" רשמי מטעמה של **אגודת הציירים והפסלים**, שקרא לאמנים לבוא לרכוש לעצמם נכס בכפר האמנים. באותם חודשים של אביב וקיץ 1953 נוצר מנהג שבסופי שבוע הגיעו כל מי שרצו לראות את המקום. על החלוקה של הנכסים היו ויכוחים רבים: מי יקבל את הבית הטוב יותר, מי את החלקה הגדולה יותר, למי גינה גדולה יותר וכדו'. כך התגבשה הקבוצה הראשונה של מה שיהפוך מקבוצת אמנים לחברי **האגודה השיתופית עין הוד**. ב-5.8.1953 נחגגה העלייה לקרקע של קבוצת האמנים הראשונה: "הייתה הרגשה של שממה, לא היו עצים, רק אבנים ובתים לא גמורים". כך נוצר גרעין המתיישבים הראשון בעין הוד: "אפילו שהיה ריק וקשה לבוא היה מאוד שמח. כולם נפגשו במאור פנים, לא בגלל האבה אלא בגלל שמחת הבנייה והיצירה". מרבית חברי הקבוצה לא התגוררו במקום במשך השבוע אלא רק בסופי שבוע, חגים וחופשות, שכן הפרנסה עוד לא הייתה מצויה בעין הוד. לכן המשיכו להתגורר ולעבוד בעיר, ובכפר נשאר במשך השבוע רק מספר מצומצם של אנשים. מבחינה תכנונית הדברים היו קצת יותר מסובכים, בשנת 1953 כבר הושלמה מכסת היישובים בחוף הכרמל. לכל יישוב הייתה "המשבצת" החקלאית שלו, גם אם היא פה ושם סכסוכים על גודלה או על גבולותיה המדויקים. כאמור, מרבית היישובים נבנו על האדמות החקלאיות ולא על אתרי הכפרים, ואלה נעזבו לחורבנם או שנהרסו בצורה מכוונת על ידי הצבא או גורמים אזרחיים. בראשית שנות החמישים הועברו מרבית האדמות שהיו באחריותו של האפוטרופוס לנכסי נפקדים לרשות קק"ל, ובמקרה של עין הוד היה מדובר בכל מטעי הזיתים והשטחים שמסביב לכפר. הבתים לעומת זאת היו שייכים לרשות הפיתוח שפעלה כחברה משכנת. המצב הלא ברור נחתם בסופו של דבר בסוף שנת החמישים כשמצבן המשפטי של אדמות הכפר הוכרע והאדמות סולן עברו לידי קק"ל. החיבור בין קק"ל לראשוני עין הוד נעשה בדרכים הנמוכים של אנשי השטח של הקרן, שנישבו בקסמים של מרסל ינקו ושל איצ'ה ממבוש כמו דוד חזנפלד ממחלקת פיקוח והחכרה של קק"ל חיפה והצפון, שנטה חסד לרעיון של כפר האמנים. כנראה שגם הפנייה לאגודת הציירים והפסלים הייתה משום שקק"ל הייתה צריכה לעבוד מול גוף רשמי. לפיכך פנה מרסל ינקו לאגודה כדי שתוציא היא את התכתובת הראשונה ותהיה הגוף הרשמי שעומד מאחורי קבוצת האמנים, כצינור להעברת כספים והתייחסות חוקית כקבוצה עד לרישום האגודה השיתופית עין הוד. בהתחלה הייתה החכירה לטווח קצר – עד שיוסדרו כל ענייני הקרקעות. ולכן משה ברק, אביבה פלינט (מרגלית) ואיצ'ה ממבוש, מהקבוצה של ראשוני עין הוד נרשמו כחוכרי קרקע למטרות חקלאות ומרעה. למעשה עד שנת 1957-1958 לא הסתיימו בעיות הבעלות על אדמות הכפר. רשות הפיתוח המשיכה להחזיק נכסים בכפר ולהשכיר אותם, גבולות הכפר לא היו ברורים ומוחלטים, והיה ויכוח מתמשך עם ניר עציון על גודל ה'משבצת' של עין הוד. רק אחרי שהסתיימו ענייני הסדרת הגבולות ניתן היה להחכיר את החלקות לטווח ארוך ולהעביר למעשה לידי אמני האגודה, כרכוש ציבורי שנרשם על שם האגודה.

מכשירים לפיתוח כפר אמנים

אחרי שהסתיימו השלב הראשון והיה בחר כי הכפר עומד וקיים, פנתה קבוצת האמנים לפיתוח הכפר על פי הבנתם. השנים הראשונות היו סוערות ובעייתיות. מכיון שלא הייתה תנועה או ארגון מסודר מאחורי קבוצת האמנים הרי שכל פיתוח בכפר היה צריך לבוא מתקציב פנימי או מגיוס תמיכה של המוסדות השונים כמו סולל בונה, עיריית חיפה ואנשים פרטיים. הרוח החיה הייתה שוב של ינקו וממבוש, אבל הוויכוחים, העימותים והמריבות על הדרך לפיתוח הכפר היו חלק מהותי בחיי הכפר. מיכאל גרוס, קון, יהודה טרמו, ישעיהו הלל ואחרים התנגדו פעמים רבות למהלכים וליוזמות של מרסל ינקו מטעמים שונים. מוקד עימות אחר היו היחסים בין ינקו למוקדי ו"הקליקה" שלו בכפר. באותן שנים השכילו ינקו וממבוש, לצד הוועדים הנבחרים בכפר, לרתום לעזרתם את כל מי שאפשר, מסח החזון שהציע המקום והקסם האישי. בראיונות חוזר תמיד המשפט "איצ'ה היה חבר של כולם". יחד עם זאת הבינו מהר מאוד את הצורך במימי מנהל מקצועי לכפר – המזכיר. מי שניהל את ההתכתובות והמגעים עם משרדי הממשלה היו לרוב מרסל ינקו, איצ'ה ממבוש ומשה מוקדי – שלושת האנשים החזקים בכפר. כבר בימים הראשונים לקיומו של הכפר התחילו יוזמות "הארטיזנה": "כשלא היה כסף לדברים אחרים היו כבר לחות נחושת לייצור מאפחות וזה יצר אווירה חדשה. היה לינקו כישרון לחדש. תמיד עם רעיונות חדשים ויצירה. חיזוק בא לו מהדאדא, מחיקת ישן לטובת חידושים." את המאפחות המשיכו ליצור בסדנאות הכפר – קרמיקה, מוזאיקה, הדפס ותכשיטנות, לצד קורסים של משרד העבודה או של מורים פרטיים במהלך קיץ 1954. היו שטענו שעל הכפר לפעול להקמת אקדמיה, ולאו דווקא להקים בתי מלאכה שבהם יוכלו להתפרנס בעלי מקצוע במלאכת מחשבת. מוקדי היה סבור שיש לשים דגש על הסמינר והקורסים כי ייעודו של הכפר להיות נקודה שממנה תצא אמנות ישראלית. לכן הזהיר באספת הכפר מפני "פיתוח קבע את הסדנאות הנמצאות כיום במבנים בתוך הכפר או העתידות לקום בהם". סדנאות הקבע אמורות היו להיות חלק אינטגרלי של **בית הספר לאמנויות ומלאכת מחשבת**, הצינור המרכזי של חיי הכפר, בשטח שיועד לכך מחוץ לשטח הבנוי של הכפר. רעיון אחר של ינקו היה להביא לכפר קבוצת צרפים תימנים שיחיו את האמנות היהודית המסורתית, ובמקביל ילמדו את האמנים. אבל בכפר הייתה התנגדות עזה לרעיון והטענה הייתה שגם התימנים יפכו למודרניסטים ולכן אין טעם להביא אותם. כלי אחר הייתה **הגלריה השיתופית המרכזית**, חלון הראווה של אמני הכפר, שבה הציג כל אחד מחברי הכפר ואליה באו תיירים, מבקרים ופטרונים אמנות במטרה לקנות יצירות אמנות ישראליות. את הגלריה ניהלו אירם ויוחנן סמואל, מבעלי גלריה "מקרא סטודיו" שבתל-אביב. כמו במקרים אחרים, גם בפנייה לאירם סמואל הפגין ינקו את היכולת המעולה שהייתה לו בגיוס אנשים מפני שגלריה מקרא סטודיו בתל אביב הייתה מקום מפגש לרבים מעולם האמנות הישראלי הקטן באותם ימים. ינקו ואיצ'ה העריכו נכונה שהיא תהיה זו שתוכל לקדם את המוסד וליצור את השם ויחסי הציבור הראויים. רעיונות אחרים נועדו לגיוס כסף מיידי. כך למשל עלתה סוגיית **מסיבות הפורים**. האם לקיים את המסיבה ממש בחג או שאולי דווקא בפסח, ואז יוכלו למכור הרבה יותר כרטיסים; בזארים גדולים בפסח שיציעו למכירה מעבודותיהם של אמני הכפר, מס על **בית האוכל** המיתולוגי, המסעדה שהייתה מרכז החיים החברתיים של הכפר. במקביל נוצרו המסגרות הארגוניות לפיתוח הכפר כמו ההצעה של ינקו לארגון חוג ידידי עין הוד. הפנייה של איצ'ה לעיריית חיפה לתמיכה, הניבה את "ועדת האימוץ", שאפשרה את חיבור הכפר לחשמל, סלילת הכביש למרכז הכפר, הרחבת רשת המים המרכזית ובניית ברכת המים, והתקנת קשר טלפוני. הוועדה פעלה בימיו של אבא חושי ותרמה רבות לפיתוח הפיזי של הכפר ולכן נקראה הכיכר המרכזית כיכר אבא חושי. עזרה מסוג אחר היו הזמנות עבודה של עיריית חיפה מאמני עין הוד לצרכים שונים, והתמיכה של מחלקות העירייה "בכל הקשור לנשפים ולמפעלים נרחבים הנערכים בעין הוד". ינקו ואיצ'ה ממבוש גם פנו **לתורמים פרטיים** כמו אפרים אילין, שהיה חבר אישי של ממבוש וגויס לטובת הכפר בפרויקטים שונים. אגודת "בני ציון" האמריקנית גויסה לטובת שיפוץ סדנאות ומבנים

ציבוריים בכפר כמו בית הארחה לאמנים, ותחומה לבניית בית הספר לאמנויות שקם לבסוף רק בשנת 1971. את העשור הראשון של הכפר ניתן להגדיר כתקופת הביסוס. גיוס כספים, תמיכות ממשרדים ממשלתיים שונים כמו משרד העבודה, משרד החינוך, החסות של קק"ל ועיריית חיפה על הכפר, הפנייה לבני ציון, הגלריה המרכזית ומפעלים נוספים, שנעשו כולם בעקבות החזון של מרסל ינקו. ב-27 ביוני 1963 נפתחו חגיגות העשור של עין הוד. עין הוד הכריזה על עצמה "מדינה עצמאית וסוברנית", שגרירי מדינות שונות הוזמנו לבוא להגיש כתבי אמנה למוכתר הכפר איצ'ה ממבוש, ואפילו הונפק מטבע מיוחד לימי העצמאות. כל מי שנכנס לכפר בימי החגיגות אמור היה לשלם במטבע המקומי אחרי שהמיר אותו בכניסה לבזאר. על השטר חתמה נעה אשכול בתו של ראש הממשלה ושר הביטחון באותה תקופה. חג העשור היה זמן טוב לתנופה חדשה בפיתוח הכפר. החגיגות, בסיוע משרד החינוך והתרבות, כללו תערוכה גדולה של אמני הכפר ואמנים יהודיים מהתפוצות, מופעי מוסיקה ושירה וערב מחול באמפיתאטרון שהותקן בכפר בסיוע גולדה, שרת העבודה. ההכנסות יועדו להקמתו של בית ספר גבוה לאמנות הציור והפיסול אשר "בסס את מעמדו של הכפר כמרכז האמנות הישראלית וסייע בעיצוב סגנון ישראלי ממש ביצירה הפלסטית העממית".

אחרי עשר השנים הראשונות

עשר שנים אחרי ייסודו ניתן היה לסכם ולקבוע כי כפר האמנים הפך מחלום למציאות תוססת וקיימת. אמנים שחיים דרך קבע בכפר, מוסדות אמנותיים ראויים ו"רוח המקום" ("ה'אספרי") שכמוהו לא היה בארץ באותה עת. בעשר השנים הראשונות התפתח הכפר בשני צירים כששניהם משולבים זה בזה ומונעים מהחזון של ינקו:

הראשון הוא היצירה האמנותית שנעשתה אמנם באופן אינדווידואלי על ידי האמנים אך נשענה על מערכת קואופרטיבית של הכפר כמו גלריה מרכזית, תערוכות ומנגנון שיווק בחוץ לארץ, סדנאות וקורסים, ובית הארחה לאמנים לצד אכסניה. כל אלה הם בבחינת "ההצדקה האמנותית" לקיומו של הכפר. גם אם הסדנאות לא עבדו לפרקים, גם אם בית הארחה שנבנה בתרומת בני ציון מארצות הברית עמד ריק חלק ניכר מהשנה, וקשיים נוספים שעלו, הרי שבתום העשור מקומה של עין הוד בתור מרכז אמנותי יוצר נראה מובטח. הציור השני סביבו התארגנו החיים בכפר היו האומנות (ארטיזנה) וחיי היום יום. הניהול השוטף של חיי הכפר, פיתוח הכפר ומקורות הפרנסה, כמו גם קביעת דמותו הפיזית, היו נושאים שחברי הכפר עצמם טיפלו בהם החל ביוזמה וכלה במגעים עם הרשויות – ללא תיווך או עזרה של ארגון או תנועה מיישבת מאחוריהם. המקום – חורבות הכפר הערבי, שימש למעשה רק תפאורה ליצירה החדשה. תפאורה שונה לחלוטין מכל התיישבות ישראלית באותה עת. מכאן שהחיבור בין המקום, הווי התקופה ושני צירי ההתפתחות של הכפר הם שהביאו ליצירת הרוח הייחודית והלא רגילה של כפר ביהמיני, שאפשרה חופש ליצור ולחיות.

ביבליוגרפיה

ספרים ומאמרים

- גרן ו', **תאור ארץ ישראל**, ירושלים, תשמ"ב.
- הכהן ד', **עולים בסערה, העלייה הגדולה וקליטתה בארץ ישראל, 1948-1953**, ירושלים, 1994.
- זומר רעיה, לינדר ירקוני שולי, "מרסל ינקו משמר ומודרניסט", אתרים, **רבעון המועצה לשימור מבנים ואתרי התיישבות**, גליון מס' 14, 1999.
- כנענה שרף, **עין חוד**, ביר זית, 1987.
- לינדר ירקוני שולי, **הכפרים הערביים של חוף הכרמל, 1948: שחזור נוף תרבותי**, עבודה לתואר שני אוניברסיטת חיפה, 2005.
- תמוז בנימין, **לויטה דורית, אפרת גדעון, סיפורה של אמנות ישראל**, גבעתיים, 1980.
- Beyer G., "Das Gebiet der Kreuzfahrerschaft Caesarea in Palästina", **Deutschen Palästina Vereins 59**, (Leipzig, 1936) reprint 1972

מקורות ארכיונים

- המדור לאמנות, 1950, תיק בינה מוקדי על משה מוקדי, **ארכיון עין הוד**.
- יצחק ממבוש למר עילם, משרד העבודה ירושלים, "תמיכה במפעלי התרבות הראשונים", 10.6.1954, ארכיון עין הוד.
- פרוטוקול ישיבה כללית 1955, ארכיון עין הוד.
- פרוטוקול ישיבה כללית 1960, ארכיון עין הוד.
- סרן דוד ווייל, גוש כרמל למפקדת גוש כרמל, "הנדון: רשימת היישובים העבריים והערבים במרחב הגוש", 17.2.1952, **ארכיון צה"ל**, 240/54-434.

ראיונות

- ראיון עם קליר יניב, 13.7.2003.
- ראיון עם עלאם אבו אל היג'א, עין חוד. 2003
- ראיון עם פרופ' יוסף שאלתיאל, 2003.

עיתונות

- "ביום ה' הבא – פתיחת חגיגות עשור לכפר האמנים עין הוד", **על המשמר**, 19.6.1963,
- "הערב – חגיגות העשור בעין הוד", **דבר**, 27.6.1963.

מילות מפתח

כפר אמנים עין הוד | עין חוד | מרסל ינקו | איצ'ה ממבוש | אורי זהר | דן בן אמוץ | תנועת הדאדא | כפר ערבי | זיתים | כרמל | פארק הכרמל | ציירים | פסלים | אגודה שיתופית | סדנאות | בית ספר לאמנויות ומלאכת מחשבת | גלריה שיתופית | גלריות | פורים | מסעדה | חיפה | ניר עציון | מועצה אזורית חוף הכרמל

[לדף המאמר באתר <<](#)